

Csontos Nóra

Szakszöveg-tipológia. Szakszövegtípusok vizsgálata társas-kognitív keretben

(*Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó,
Budapest, 2020. 231 pp. ISBN 978-963-414-715-2*)

Hargitai Ildikó

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: hargitai.b.ildiko@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-7305-1692>

„A munka társas-kognitív keretben, a szakszöveg fogalmát előtérbe állítva egy lehetséges szakszöveg-tipológia értelmezési keretének kidolgozására vállalkozik” – így határozza meg a szerző a *Bevezetés* első mondatában művének célját. Csontos Nóra monográfiája a *Károli Könyvek* Monográfia sorozat részeként jelent meg, a sorozatszerkesztést Sepsi Enikő végzi. A mű megjelenését a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara *A magyar nyelv és a szakmai kultúra. Magyar nyelvészeti kutatások a tartalomfejlesztés és a dokumentáció területén* című kutatási pályázata támogatta. A könyv a kutatási projekt 4. kötete, a sorozat szerkesztői Fóris Ágota és Bölcskei Andrea. A szerző a KRE BTK Terminológiai Kutatócsoport (TERMIK) tagjaként a 2018 és 2021 között megvalósuló kutatási projekt keretében végzett vizsgálati eredményeit használja fel a kötetben.

Hivatkozás: Hargitai I. 2024. Csontos N.: *Szakszöveg-tipológia. Szakszövegtípusok vizsgálata társas-kognitív keretben*. *Fordítástudomány* 26. évf. 2. szám. 124–127.

DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.26.2.12>

Csontos Nóra doktori fokozatát 2009-ben szerezte az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, disszertációjának címe *Az írásjelek alkalmazásának alakulástörténete a 17. század közepétől a 19. század elejéig keletkezett magyar nyelvű nyomtatványokban*. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán, a Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézetben dolgozik egyetemi docensként. Kutatási szakterületei közé tartozik a (történeti) pragmatika, a kognitív nyelvészet, a perspektivizáció (elsősorban az idézés) pragmatikai/kognitív szemantikai vizsgálata, a medialitás hatása a nyelvi tevékenység alakulására, a filozófiai hermeneutika, a recepcióelmélet és a fenomenológia eredményeinek alkalmazása a nyelvészetben. A szerző nevéhez számos folyóiratcikk, könyvrészlet és két kötet szerkesztése kötődik; a 2020-ban megjelent *Szakszöveg-tipológia. Szakszövegtípusok vizsgálata társas-kognitív keretben* című mű pedig az első monográfiája.

Az előszóban Fóris Ágota, aki a Terminológiai Kutatócsoport vezetője is, ismerteti a könyv keletkezésének háttérét és körülményeit, a szakszövegek megközelítésének szempontjait, valamint a szerzőnek azt a vállalását, hogy egy szakszöveg-tipológiai értelmezési keretet alkosson. Így méltatja a szerző művét: „Csontos Nóra monográfiája forráskutatásra és empirikus kutatásra alapozott, a magyar nyelvű szakszövegeket és tudományos szövegeket társas-pragmatikai keretben vizsgáló, újító szemléletű munka” (10). A kötetet nem csak nyelvészek számára tartja hasznosnak, hanem minden olyan szakértő számára is, akik a magyar nyelvű szakszövegek jellemzői iránt érdeklődnek.

A könyv – a *Bevezetést* és az *Összegzést* is beleszámítva – nyolc fejezetből áll. A bevezetésben a szerző a meghatározza a mű elkészítésének célját, és definiálja az értelmezői keret működését: két tematikus csoport köré szerveződő szövegeket vizsgál és ezzel szemlélteti (1) a szakszövegek lehetséges csoportokba rendeződését, (2) azoknak érintkezését – a szakszövegtípusokra jellemző összetevők, és azok működésének bemutatásával. Felmerülnek olyan alapvető kérdések, hogy mit tekintünk szakszövegnek és milyen a *műszaki (technical)* és a *tudományos (academic)* szakszöveg-értelmezés mögött álló fogalomértelmezés, illetve minek alapján különülnek el ezek. A szerző a szakszövegeket nem a műveleti és szerkezeti (funkcionális és formai) elkülönítés alapján kívánja megközelíteni, hanem amellet érvel, hogy a szakszövegek elsődleges célja a „tudás” megosztása. A bevezetés végén a szerző köszönetét fejezi ki szakmai lektorai (Dér Csilla Ilona és Tolcsvai Nagy Gábor), a kötet megírását lehetővé tevő Fóris Ágota, és mindazok felé, akik bármilyen módon hozzájárultak a könyv létrejöttéhez.

A bevezetést követő tematikus fejezet a *Szöveg – szövegtípus* címet kapta. Ebben a szerző rövid áttekintést ad a kognitív nyelvészetről és pragmatikáról mint szemléletmódról, definiálja a szöveg fogalmát, majd áttekinti a szövegtipológiai kutatások fő irányait és szemléleteit is. Ezután a *szövegfajta, szövegtípus, műfaj* fogalmak értelmezésével foglalkozik. Bár gyakori a terminológiai keveredés a *szövegfajta* és a *szövegtípus* esetében, illetve a *szövegtípus* és a *műfaj* közötti viszony sem mindig tisztázott, Tolcsvai Nagy megközelítése alapján ezen terminusokat

nem elkülöníteni érdemes, hanem inkább a szerveződésük módját vizsgálni (Tolcsvai Nagy 2017: 302-310).

A *Szakszöveg – szakszövegtípus* című harmadik fejezetben Csontos a *szakszöveg* fogalmának tisztázását tekinti kiinduló pontnak, hiszen ez alapján lehet következtetni arra, hogy egyetlen szövegtípust alkot-e a szakszöveg. Számba veszi ezután az intézményesített tudás összetevőit, majd a szakszövegalkotást meghatározó intézményesített tudásösszetevőket is. A tapasztalati alapú tudás összetevőit empirikus kutatással vizsgálja – a szakszövegekkel foglalkozók bevonásával végzett kérdőíves vizsgálat eredményeit mutatja be és értékeli. A szakszöveget nem egyetlen szövegtípusként értelmezi, hanem „a szövegek megjelenési formáiból visszakövetkeztetett és általános tudásnak tekinti” és úgy véli, hogy a „szövegtípus bizonyos interaktív célok megvalósításához felhasznált kognitív minták összetett nyelvi leképeződései, bizonyos jegyek összekapcsolódásából létrejövő, a szövegpéldányok mentén kialakuló kategóriának tekinthető” (37).

A következő fejezet témája *A szövegalkotást meghatározó tényezők* vizsgálata. Először az intézményesített tudást mint előírást tárgyalja a dokumentáció meghatározásával és az azt meghatározó törvények és szabványok számbavételével, majd az olyan, szintén metadiskurzusként értelmezhető dokumentumokat tárgyalja, amelyek mint elvárásrendszer működnek. A fejezet záró részében a recepció kérdésével foglalkozik a szerző, hiszen szövegalkotáskor elsődleges szempont hatás kiváltása a befogadóból.

A szakszöveg megértését és feldolgozását segíthetik képek, táblázatok, ábrák vagy diagrammok, azaz vizuális eszközök. *A vizuális elemek szerepe a szakszövegekben* című ötödik fejezetben Csontos a vizuális eszköz értelmezését és funkciójának meghatározását követően a szakszövegben megjelenő vizuális elemeket tárgyalja; majd ezeket különböző példákkal is szemlélteti mind a hétköznapok, mind a tudomány szakszövegeiben.

A következő két fejezetet annak szenteli, hogy a szakszöveg fogalmának elemzése során előtérbe került két nagy szakszövegcsoporthoz, a hétköznapok, illetve a tudomány szakszövegein végzett vizsgálatait bemutassa. *A hétköznapok szakszövegein* belül a felhasználóknak készült és a kereskedelmi forgalomba kerülő termékek jellemző szövegtípusait vizsgálja egy irányított (célzott kereséssel gyűjtött szakszövegekből álló) és egy nem irányított (dokumentációt készítő szakemberek által kiválasztott szakszövegekből álló) korpusz segítségével. A szövegek jellege miatt azok fő összetevői a leírás és az instrukció. A felhasznált minta tartalmaz használati utasításokat, összeszerelési útmutatókat, betegtájékoztatókat, termék-leírásokat és konyhai recepteket is – utóbbiakat annak bemutatására, hogy „a szakszövegtípusok a bennük érvényesülő összetevők és tudáskidolgozás által miként érintkezhetnek” (82). Összesen 125 szövegpéldányból álló korpuszon végzett kvalitatív vizsgálatokat, amit – a *termék-leírás* esetében – kiegészített további 90 szövegből álló korpusz kvantitatív vizsgálatával. A szövegtípusok általános jellemzését követően egy-egy alfejezetben áttekintést kapunk az egyes szakszövegtípusok sajátosságairól.

A kötet utolsó, hetedik fejezetében a szerző a *tudományos szakszövegek* vizsgálatával foglalkozik. A fejezet elsődleges célja, hogy reflektáljon a tudományos diskurzus szaknyelvi diskurzusokhoz való viszonyára; értelmezze a tudományos műfajokat és azokat szaknyelvi műfajokként írja le, valamint annak az alapsémának a feltárása, amely a tudományos szövegek létrehozásakor működhet, illetve hogy feltárja azokat a tényezőket – a tudományos szövegek ismert jellemzőin kívül –, amelyek meghatározóak lehetnek a „tudás” konstruálása során. Ennek alapján elhatárolja a tudomány szakszövegeit azáltal, hogy kiemeli a tudományosság fokát és jellemző színtereit a tudományos szöveg értelmezői keretén belül; e szövegek jellemző tényezőjeként pedig a *metatényezőkre* mint a „tudás” konstruálása során kiemelkedő összetevőkre fókuszál. Esettanulmányokon keresztül vizsgálja a metapragmatikai tudatossággal kapcsolatos jelenségeket azáltal, hogy a meta-diskurzusként szolgáló szövegekből a *meta* összetevőt kidolgozó és megjelenítő folyamatra koncentrálna. A vizsgálatban 162 oldalnyi humán tudományokhoz tartozó, és 153 oldalnyi reál tudományok körébe sorolható szövegpéldányt használ. Csontos külön fejezetrészt szentel annak vizsgálatára, hogy a mástól származó közlés hozzáférhetővé tételének – amelynek prototipikus művelete az idézés – milyen mintázatai vannak. Ezzel annak szemléltetése a célja, hogy az idézés tevékenysége miként valósulhat meg a tudományos szakszövegekben.

Az *Összegzésben* Csontos csupán röviden tekinti át és foglalja össze a kötet célját és annak megvalósulását – reflektálva a munka kiindulópontját képező szakszövegtípusra és az annak alapját képező szakszöveg fogalmára –, mivel az egyes tematikus fejezetek végén már élt az összegzés és a konklúziók levonásának lehetőségével.

Irodalom

Tolcsvai Nagy G. 2017. Gondolatok a szövegtípus és a szövegműfaj fogalmáról és egymáshoz való viszonyáról. *Magyar Nyelv* 113. évf. 3. évf. 302–310.